

3. Онищенко Н.Н. Становление и развитие источников советского права на Украине / АН УССР. Ин-т государства и права; Отв. ред. Н.И. Козюбра. – Киев: Наук. думка, 1988.

4. Усенко И.Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. АН УССР Ин-т государства и права. / Отв. ред. Б.М. Бабий. – К., Наук. думка, 1989.

5. Історія держави і права України. Частина 2. – К., 1996. С. 198

Пелих М.

(наук. кер. — доц. Лобач К.В)

*студентка III курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МАГДЕБУРЬКОГО ПРАВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ЙОГО ОСНОВНІ РИСИ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ.

Вивчаючи місцеве самоврядування в Україні, варто звернути увагу на магдебурзьке право, котре відіграло велике значення для його розвитку в українських містах.

Це питання є предметом досліджень відомих дослідників В. Антоновича, М. Владимирського-Буданова, А. Грицкевича, К. Камінської, О. Кістяківського, С. Соханевича, А. Яковлева, Я. Юха та ін. Роль і значення магдебурзького права, яке упродовж століть визначало статус європейських міст, істориками кожної доби оцінювалось по-різному, виходячи з певних політичних і філософських переконань [2, с. 56].

Метою даної статті є аналіз особливостей магдебурзького права на території України та його історико-правового значення.

Взагалі суть магдебурзького права полягала у тому, що міське населення звільнялось від юрисдикції урядової адміністрації (феодалів, воевод, намісників, ін.) й місту надавалась можливість самоврядування на корпоративній основі, запроваджувались власні органи міського самоврядування. [2, с. 57].

Магдебурзьке право поширилось спочатку на Польщу разом з німецькими колоністами. Сприятливим часом для запровадження німецького права було царювання Казимира Великого, згодом усі «міста і «містечка» Польщі жили за магдебурзьким правом, відомим під різними назвами, що стали зразками для інших магдебургій (наприклад, Хелм — хелмське право тощо).

З Польщі німецьке право поширилося на Литву і Русь. У Галичині Магдебурзьке право з'являється при руських князях, а за польського панування мало характер приватного привілею, даного німецьким мешканцям міста. Після першої унії Литви з Польщею (1385 р.) німецьке право поширювалося й у литовсько-руських містах. Використовуючи як засіб полоні-

зації, польський уряд видавав містам такі привілеї. У російських землях поширилося переважно магдебурзьке право, інші різновиди німецького права зустрічалися як винятки [2, с. 58].

Прагматизм і універсальність магдебурзького права, з одного боку, та духовна спорідненість українців з європейською культурою, з другого боку, об'єктивно зумовили його швидке поширення на українських землях у всіх сферах життя. Це відбувалося паралельно зі збереженням і розвитком українського звичаєвого права. Однак польські та німецькі впливи зростали тут і в сер. XV ст. домінують у Великому Князівстві Литовському. Про це свідчать факти надання українським містам магдебурзького права в повному чи обмеженому обсягах.

Через неоднорідність систем управління за цим правом, доцільним є аналіз окремих їх видів. У кожній державі, конкретному місті форми місцевого устрою за магдебурзьким правом мали особливості, які визначались у привілеях на надання магдебурзького права. Тому слід досліджувати самоврядування кожного міста зокрема, і лише в цьому контексті — міське самоврядування загалом.

Перше українське місто, яке набуло магдебурзького права, — Новий Сонч на Лемківщині (1299 р.). У 1339 р. останній галицький князь Юрій-Болеслав подарував місту Санок привілей на магдебурзьке право, а з переходом під польське правління майже всі галицько-руські міста отримують від королів привілей на магдебурзьке право: Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський (1374 р.), Стрий та Володимир-Волинський (1431 р.), Луцьк (1432 р.), Снятин (1442 р.), Мукачеве (1445 р.) Рівне (1493 р.), Київ (1494 р.), Дубно (1507 р.), Острог (1528 р.) тощо [2, с. 58].

До середини XVII ст. магдебурзьке право мала більшість великих міст України. Як уже було зазначено, в них діяло не класичне магдебурзьке право, а пристосоване до місцевих умов. Тому його норми були перероблені і поєднували такі правові джерела: а) праці юристів М. Яскера, П. Щербича та Б. Троїцького щодо пристосування саксонських правових норм до польських; б) українське звичаєве право; в) правові норми Литовських статутів [1, с. 232].

Магдебурзьке право регулювало діяльність органів влади та управління міста, цехових корпорацій, норми цивільного і кримінального права, судоустрій та провадження справ у судах. Зразком для міст Галичини й Поділля (тоді Подільське князівство), що належали польській Короні, був магістрат Львова. Обирати або бути обраними до магістрату могли ті міщани Львова, котрі здобули міське право «*Jus civile*». Його міг отримати тільки повнолітній (не молодший 24 років), законнонароджений християнин чоловічої статі, пристойної поведінки, одружений, що володів нерухомістю в місті. Міське право було довічним, але не спадковим, тобто сини повинні були здобувати його після досягнення повноліття [3]. *Магістрат* складався з *ради* (розпорядчого органу) і *лави* (судового органу).

До ради населення міста щорічно обиралися від 6 до 24 райців і писар на чолі з *бурмистром*, до лави (скабінат) — 12 лавників (присяжних) на чолі з *війтом* (суддею). Війт (солтис) вважався найвищим міським урядовцем. До молодших урядовців належали комісар (межувальник), городничий (комунальна служба), возний (судовий виконавець), кат, інстигатор, перекладачі, канцеляристи [1, с. 244].

Міщани, які жили на магдебурзькому праві, вважалися вільними, мали право власності у місті, платили податки у міську казну, виставляли ополчення. Місто могло мати власну казну, шинок, млин, лазню, проводити щотижневі торги та щосезонні ярмарки, кошти від яких потрапляли у міський бюджет.

Цивільні тяжби городян розглядали і рада, і лава. Процес в них мав усний, гласний та змагальний характер. Кримінальні — лише лава, а процес був інквізиційний, з допитами і тортурами (за потреби). Апелювати можна було лише до королівського суду, який затверджував вирок. Діловодство у містах велося польською або латинською мовою [1, с. 249].

Хоч магдебурзьке право не відіграло в Україні тієї ролі, що на Заході, все ж воно, вносячи певні риси західноєвропейського міського устрою до українських міст, стало одним із важливих чинників культурного правового наближення України до Західної Європи.

Запровадження магдебурзького права в українських землях мало надзвичайно важливі наслідки. Насамперед — це захист міського населення від сваволі королівських намісників і великих землевласників, створення сприятливих умов для розвитку ремесел і торгівлі. Це дало можливість певною мірою «європеїзувати» міське життя, ввести його у чіткі правові норми. Магдебурзьке право встановлювало виборну систему органів міського самоврядування та суду, визначало їх функції, регламентувало діяльність купецьких об'єднань та цехів, регулювало питання торгівлі, опіки, спадкування, визначало покарання за злочин тощо. Однак вплив цієї системи не можна назвати однозначно позитивним, адже вона зумовила посилення іноземної колонізації та обмеження прав місцевого населення.

Та все ж таки поширення магдебурзького права на території України сприяло формуванню нових рис ментальності місцевого населення. Йому стали притаманні демократизм, менша орієнтація на центральну владу, бажання будувати суспільне життя на основі правових норм тощо. Отже, магдебурзьке право сприяло формуванню в Україні засад громадянського суспільства.

Таким чином, нами було визначено, що хоча українські міста використовували лише форму магдебурзького права, а не його змістовну сутність, воно все одно відіграло прогресивну роль у розвитку правової системи України і позитивно вплинуло на тодішнє суспільне та економічне життя.

Література:

1. Заруба В. М. Історія держави і права України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Заруба // Дніпропетровський держав-

ний університет внутрішніх справ. Кафедра теорії та історії держави і права. — К.: Істина, 2006. - 416 с.

2. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико історичний і порівняльно-правовий аналіз / Н. В. Камінська // Навч. посіб. - К: КНТ, 2010. - 232 с.

3. Магдебурзьке право Львова // *Гошко Тетяна*. Нариси з історії магдебурзького права в Україні XIV — початку XVII ст. — Львів: Афіша, 2002.

Лаврук І. В

(наук. кер. — доц. Лобач К.В)

*студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Впродовж 1920-1930-х років склалася радянська тоталітарна система, яка в своїй основі мала формуючий стрижень репресивно-каральних органів. Завдяки всевладдю репресивнокаральних інституцій, проникненню їх у всі сфери життєдіяльності тогочасного суспільства, налагодженню системи тотального контролю, спостереження за всім і всіма, збиранню відомостей про настрої та навіть думки громадян, донесення такої інформації до відома партійно-радянської номенклатури, залякування суспільства репресіями, застосуванням системи підневільної праці більшовицька партія, вправно, використовуючи соціально-демагогічні лозунги і завуальовані прояви демократії, змогла утримати владу на початку 20-х років ХХ ст., створити СРСР як авторитарнототалітарну державу [1, с. 14].

Радянська держава до початку 1936 р. мала уже 2 Конституції, які обумовлювали економічне і політичне становище в країні. Порівняно з текстом 1929 р., третя Конституція УРСР містила багато нових положень, статей, розділів та підрозділів і була демократичною за змістом і демагогічною та декларативною на практиці. По-суті, даний документ був чудовим варіантом для побудови рівноправного, незалежного суспільства, але на практиці основні його положення не стверджувалися реальним життям.

Складалася Конституція 1937 р. з 13 розділів та 146 статей, які містили норми про суспільний лад, державний устрій, вищі і місцеві органи влади та управління УРСР і Молдавської АРСР, бюджет республіки, герб, прапор та столицю. Новими виокремленими розділами були положення про суд і прокуратуру, основні права і обов'язки громадян, виборчу систему та порядок зміни Конституції [2].

Права людини за сталінізму в теорії і на практиці були паралеллями, які не пересікалися. Наприклад, відповідно ст. 89 Конституції УРСР 1937